
Natuurlijk leren lezen. Ook voor volwassen allochtonen?

Iedereen die heeft leren lezen, heeft veel moeten leren. Je moet je realiseren dat woorden verwijzen naar objecten, dat een letter correspondeert met een klank, dat je een woord uiteen kunt rafelen in verschillende klanken (analyse) en dat je opeenvolgende klanken kunt combineren tot één woord (synthese). En dan ben je er nog niet: dit alles heeft geen zin als je er niet in slaagt te begrijpen wat er staat. Om aanvankelijk lezen te onderwijzen zijn er verschillende manieren. Reeds lang beproefd en nog steeds marktleider is de structuurmethode, voor het basisonderwijs uitgewerkt in Veilig Leren Lezen van Ceasar. Met deze methode wordt niet alleen veel gewerkt, er is ook veel kritiek op.

Ank Hilderink is docent in de Basiseducatie en geeft daar les aan volwassen analfabete allochtone cursisten. Omdat zij daarvoor les heeft gegeven op een basisschool, kan zij het leren lezen op beide schooltypes vergelijken. Ze werkt met de structuurmethode als basis, maar is eigenlijk voorstander van de natuurlijke leesmethode, waarbij alle leerlingen op hun eigen niveau en in hun eigen tempo leren lezen. Ze vertelt in dit artikel hoe ze in haar lespraktijk haar ideeën en idealen probeert vorm te geven. Ze laat zien dat er heel wat mogelijk is.

Eerst beschrijft ze hoe ze de natuurlijke leesmethode toegepast heeft in het basisonderwijs en wat daarvoor nodig is. Vervolgens schetst ze kort een onderwijstype voor volwassenen, de Basiseducatie, waar ze op vergelijkbare manier volwassen analfabeten leert lezen en schrijven. Ze biedt de lezer een aantal ideeën voor de start van het alfabetiseringsproces. Daarna vertelt ze hoe ze met een groep analfabeten die het technisch lezen en schrijven voor een groot deel al onder de knie heeft, verder de weg van het natuurlijk leren lezen inslaat. Tot slot werkt ze een aantal voorwaarden uit voor het lesgeven met de natuurlijke leesmethode in de Basiseducatie.

Alfabetisering van kinderen

De meeste kinderen op de basisscholen in Nederland leren lezen met de methode *Veilig Leren Lezen*. In de handleiding staat dat het een structuurmethode is, maar ik vind het ook een globaal analytische methode. Met een klassikale instructie door middel van een vervolgverhaal worden kernwoorden globaal aangeboden. Bijna gelijktijdig wordt begonnen met de analyse van het woord. Het woord wordt uit elkaar gehaald in letters.

Veel kinderen uit groep drie komen de eerste schooldag opgetogen thuis, omdat ze het woord 'ik' geleerd hebben. De tweede dag 'maan', de derde dag 'roos' en ga zo maar door. Die opgetogenheid zal bij een hele groep kinderen kloppen, maar er is ook een groep die veel minder enthousiast is. Dit zijn de kinderen die het woord (en meer woorden) allang kunnen lezen of de kinderen die eigenlijk nog helemaal niet zoveel belangstelling hebben voor het leesproces.

Met deze problematiek kwam ik in aanraking als leerkracht op een Jenaplanschool. De methode *Veilig Leren Lezen* zit zo gestructureerd in elkaar dat er zeer moeilijk individueel mee te werken is. Die vaste structuur komt tot uitdrukking in het vervolgverhaal. Elke dag wordt daar een gedeelte van verteld. Het belangrijkste woord uit dit verhaal wordt globaal aangeboden en daarna wordt snel met de analyse en de letterkennis begonnen. Alle oefeningen zijn gericht op de aangeleerde woorden. Differentiëren kan met aparte leermiddelen, maar het verhaal en de bijbehorende kernwoorden zitten in een strak keurslijf.

Ik ben me toen gaan oriënteren. Om met de methode *Veilig Leren Lezen* individueel te kunnen werken, moest er eerst zoveel veranderd worden, dat de moed me een beetje in de schoenen zank. Bijvoorbeeld alle verhalen op cassettes inspreken, een eenvoudige notatiemethode ontwikkelen (belangrijk voor de leerkracht om overzicht te houden op al die verschillende onderdelen waar de kinderen mee bezig zijn), een overzichtelijke genummerde opbergmethode van alle materialen in de open kasten maken, enzovoort.

Een hele andere methode dan?

Ik kwam in aanraking met de theorie van de 'natuurlijke leesmethode' en was meteen razend enthousiast. Kinderen kunnen aan het leesproces beginnen, als ze daar belangstelling voor hebben (stimuleren kan natuurlijk altijd); ze beginnen met zinnen die ze zelf gebruiken en leren in hun eigen tempo. Deze methode biedt dus heel veel voordelen.

Op een bepaald moment krijgt het kind belangstelling voor letters en het geschreven woord. Vaak begint dat met de eerste letter van de voornaam. In het begin is het een ontdekking, dat een bepaalde klank bij een bepaald teken hoort of een woord bij een plaatje of geschreven zinnen bij een verhaal dat de leerkracht heeft verteld. Het leesproces begint als de leerling zich ervan bewust is, dat al het gesprokene opgeschreven kan worden, zodat anderen die inhoud ook tot zich kunnen nemen door die tekst te lezen.

Ook weten de leerlingen op een gegeven moment al welke klank er bij welke letter hoort. Als zij dan het systeem van coderen en decoderen onder de knie hebben, is het aanvankelijk technisch lezen afgerond. Tijdens de gehele basisschooltijd wordt er aandacht aan het technisch lezen geschonken. Op de meeste basisscholen in Nederland wordt het leesniveau getoetst met de AVI-methode. Deze methode heeft negen niveaus. Bij het laatste niveau is het technisch lezen volgens deze toetsmethode afgerond. De kinderen zijn dan ongeveer negen jaar. Kinderen die er veel moeite mee hebben, worden extra begeleid en krijgen extra oefening. Kinderen die alle niveaus doorlopen hebben, blijven regelmatig oefenen om het eindniveau vast te houden.

Na het aanvankelijk technisch lezen krijgen het begrijpend lezen en het studerend lezen aandacht. Ook het leesplezier mag niet vergeten worden. Al deze facetten vallen volgens mij onder het leren lezen. Dit leesproces is pas afgerond als de leerlingen het technisch lezen beheersen en als zij ook op het gebied van leesstrategieën, begrijpend en studerend lezen genoeg bagage hebben om zich in voor hen belangrijke situaties te kunnen redden. Het tijdstip van beëindigen van het leesleerproces is voor iedereen verschillend.

Destijds had ik een onderbouwstamgroep bestaande uit groep 1, 2 en 3, bij elkaar zo'n 25 leerlingen. Ik had in mijn lokaal een *letterhoek* ingericht. In een letterhoek staat allerlei lettermateriaal, zoals: letterstempels, houten, papieren en plastic letters in verschillende grootte, letterdozen, prentenboeken, letterpuzzels, enzovoort. Die letterhoek was niet alleen voor groep drie bestemd, maar voor alle kinderen uit de stamgroep.

Bij kleuters moet een leerkracht allereerst met activiteiten en materialen de individuele ontwikkeling zodanig stimuleren dat leren lezen vanzelfsprekend op gang komt. Ook bij natuurlijk leren lezen is het een voordeel voor kinderen als er in hun omgeving veel belangstelling is voor 'taal' in de breedste zin van het woord en als zij de juiste materialen tegenkomen. In die omgeving komen zij eerder tot ontdekkingen die hen moeten brengen tot lezen. De werkwijze moet passen in een werkwijze van algehele ontwikkelingsstimulering zoals die gebruikelijk is bij kleuters. Het initiatief moet bij het kind liggen, het is geen verplichte cursus.

Als kinderen regelmatig met materialen uit de letterhoek werken, kan de leerkracht met behulp van de volgende indeling bekijken in welke fase van de voorbereidende leestaalontwikkeling zij zich bevinden.

De voorbereidende leestaalontwikkeling is ingedeeld in vier fasen.

- L1 *Lettermateriaal als speelmateriaal*, bijvoorbeeld:
- omtrekken van houten en/of plastic letters en kleuren;
  - met vingerverf fantasieletters maken;
  - spelen met lettermateriaal (bijvoorbeeld torens bouwen).
- L2 *'Wat ik zeg, kan ik noteren,'* bijvoorbeeld:
- met stempels zelfbedachte woorden maken en aan de leerkracht laten lezen;
  - verlanglijstje maken met eigen krabbels, daarna vertellen aan de leerkracht;
  - plaatjes van woorden die op elkaar rijmen bij elkaar zoeken;
  - woordenslang stempelen. De letters moeten steeds tussenruimten hebben, zodat het idee van woorden ontstaat. Het kind leest aan de leerkracht wat er staat en ook de leerkracht leest de woordenslang.

L3 *De notatievorm ligt vast, bijvoorbeeld:*

- schrijven of stempelen van eigen naam en namen van groepsgeenootjes;
- sorteren van dezelfde lettervormen;
- woorddomino met woorden met bijbehorende plaatjes;
- letterboekje maken;
- letters voelen en sorteren.

L4 *Letterkennis, bijvoorbeeld:*

- sorteren van plaatjes waarvan de woorden met een bepaalde letter beginnen (de letter wordt daarbij aangeboden);
- eigen woordenboekje maken, woorden met tekeningen;
- zo ook een letterboekje maken;
- letters door elkaar leggen en dan de eigen naam zoeken.

Dit zijn maar enkele voorbeelden. Zowel kind als leerkracht worden steeds creatiever. Als kinderen deze fasen doorlopen hebben, kan het aanvankelijk technisch leesproces van start gaan. Een kind schrijft een zin bij een tekening, die het gemaakt heeft. Dit is de eerste zin die het kind globaal leert. De aandacht wordt gericht op het feit dat een zin uit woorden is opgebouwd. Expliciete aandacht wordt besteed aan de woordgrenzen. Kinderen moeten werken vanuit het geheel naar delen (zo werkt het waarnemingsvermogen ook).

Vanuit deze zin kiest de leerkracht 'een belangrijk klankzuiver woord'. Een belangrijk woord is het woord dat de zin de meeste inhoud geeft. Een klankzuiver woord is een woord dat je uitspreekt zoals je het schrijft. Bijvoorbeeld het woord 'poes' of 'boot', maar niet 'lied'. Dan kan er aan de analyse en synthese van de woorden gewerkt gaan worden.

De eerste periode kiest de leerkracht vooral medeklinker-klinker-medeklinker-woorden uit de zinnen. Letterkennis beheersen de kinderen in fase L4 al. In mijn lespraktijk verliepen de analyse en de synthese van de eigen woorden bij de meeste kinderen vlot. Met een nieuwe tekening en de bijbehorende zin kan de leerling dan weer verder. Van alle tekeningen en zinnen maken leerkracht en leerling samen eigen leesboekjes. Als alle letters en klanken in verschillende woorden zijn geoefend, worden kinderen getoetst en blijken dan meestal op AVI-niveau 1 of 2 te zitten. De

leeftijd varieert dan van vijf tot zeven jaar. Kinderen kunnen verder oefenen met technisch lezen aan de hand van bestaande leesboekjes ingedeeld in de AVI-niveaus. Mijn ervaring is dat veel kinderen zo bijzonder snel en heel enthousiast tot lezen komen, ieder in zijn eigen tempo en met zijn eigen zinnen.

Snelle lezers komen op deze manier goed aan hun trekken. Overbodige of extra oefeningen krijgen zij niet. Een probleem waar deze groep mee te maken krijgt, is het volgende: er zijn nog niet veel leesboekjes op de markt met een hoog technisch leesniveau en de juiste lettergrootte, maar met een eenvoudig inhoudelijk niveau. Een oplossing is bijvoorbeeld om voorleesverhalen uit tijdschriften te gebruiken.

Taalzwakke kinderen hebben moeite met natuurlijk leren lezen. Zij hebben veel oefeningen nodig om het geleerde in te slijpen. Hun eigen inbreng is vaak beperkt.

Kinderen die weinig eigen inbreng hebben en steeds gemotiveerd moeten worden om hun eigen leesboekje te maken, te vertellen bij tekeningen enzovoort, moeten een methode aangeboden krijgen waarmee gedifferentieerd te werken valt. Dit kan bijvoorbeeld met de *Leeshoek*. Het natuurlijk leren lezen is voor deze (kleine) groep kinderen dan niet de juiste methode.

De kinderen die met ernstige leesproblemen te kampen hebben, krijgen een gestructureerde methode aangeboden, waarin ook individueel en op eigen tempo gewerkt kan worden. Ik heb het remediërende programma *Leeshoek-supplement* gebruikt¹.

Zo kunnen alle kinderen toch op hun eigen niveau en in hun eigen tempo leren lezen. Zitten blijven is er dus niet bij. De extra hulpmiddelen en oefeningen die deze kinderen nodig hebben, zitten in de methode. De leerkracht hoeft ze niet zelf te maken. Naast het technisch lezen kan dan begonnen worden met een methode voor begrijpend lezen. Leesplezier kan bevorderd worden door 'vrij'-lezen in het rooster op te nemen. Bij vrij lezen mag een kind bijvoorbeeld een boek ruilen, omdat het niet aanspreekt. Kinderen kunnen ook stripboeken en prentenboeken lezen. De leerkracht stimuleert dat ze samen praten over de inhoud van een boek. Een kind mag ook

op een lager of hoger niveau lezen dan waarop het getoetst is. Als de boeken centraal in het schoolgebouw staan opgesteld en de vrij-leesuren voor de verschillende groepen op dezelfde tijd zijn, kunnen kinderen ook met oudere of jongere kinderen over boeken te praten. Elkaar voorlezen is dan ook een mogelijkheid.

VOORWAARDEN Om op deze manier te kunnen werken moet er aan de volgende voorwaarden voldaan worden:

- kinderen moet leren zelfstandig te werken;
- een lokaal moet zo worden ingericht, dat de materialen makkelijk te pakken zijn;
- de leerkracht moet een notatiemethode van elk kind apart per dag bijhouden.

Dat laatste is een hele klus, maar daar staat tegenover dat je als leerkracht alleen maar kinderen met leesplezier in je groep hebt.

Basiseducatie

Met deze ervaring rijker kwam ik na 20 jaar Jenaplanonderwijs in de basiseducatie terecht. Ook hier heb ik geprobeerd mijn ideeën over leren lezen vorm te geven.

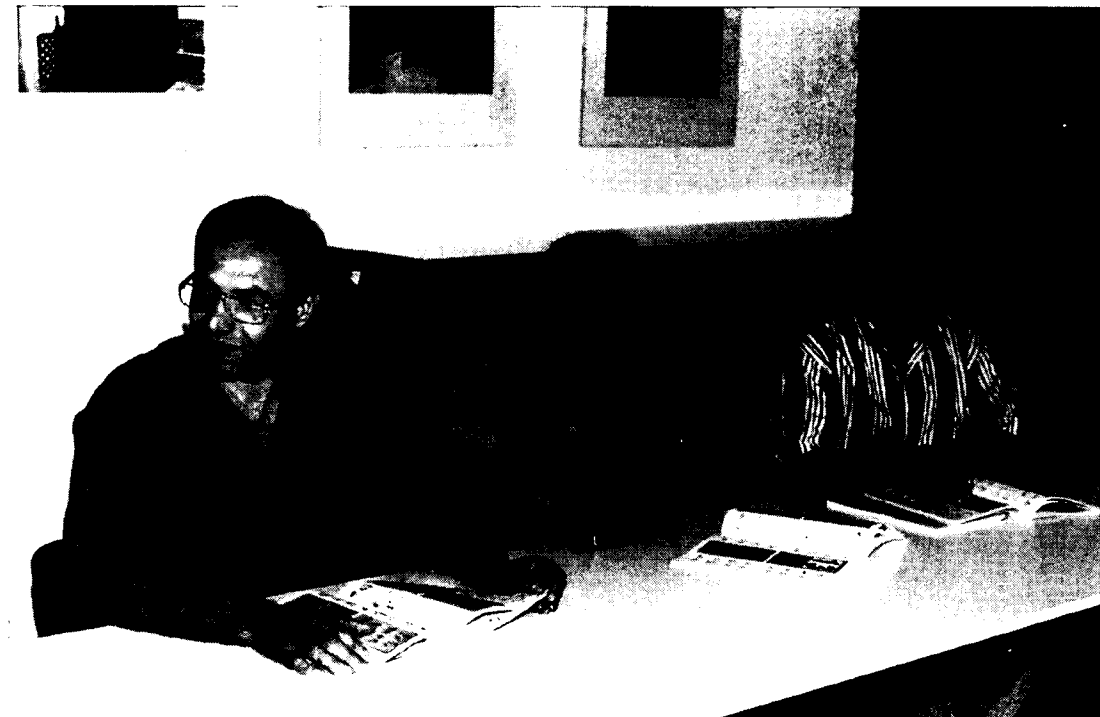
De basiseducatie is een relatief jong soort onderwijs (1987), ontstaan vanuit een duidelijke, maatschappelijke behoefte om volwassenen die in een achterstandssituatie verkeren de kans te geven om volwaardig te kunnen participeren in de samenleving. Deze participatie is zowel gericht op sociale, educatieve als professionele redzaamheid².

RELEVANTIE VAN DE LESSTOF Welke vaardigheden en inhouden zijn voor deze cursisten van belang om te leren? Een deel van de doelgroep van de basiseducatie bestaat uit de analfabete allochtonen.

Van wat ik om mij heen gezien en gehoord heb, blijken er maar weinig allochtone analfabeten na de basiseducatie zo'n niveau bereikt te hebben dat zij naar een vervolgopleiding kunnen doorstromen. Als een cursist de uren in de basiseducatie (1000!!!) vol gemaakt heeft, is dit in de meeste gevallen ook het eind van zijn onderwijsloopbaan. Veel van deze cursisten hebben weinig kansen op de arbeidsmarkt en stromen wellicht uit naar ongeschoold werk of vrijwilligerswerk.

De leerkracht moet dus kijken hoe relevant

Afbeelding 1: Er zijn meer allochtone cursisten in de basiseducatie dan autochtone.

de leerstof is die aangeboden wordt. De onderwerpen die de cursisten zelf in hun maatschappelijke wereld tegenkomen, spreken het meeste aan. Bij elk onderwerp in een leestekst of als spreekoefening en bij elke aan te leren vaardigheid moet de leerkracht zich afvragen of het relevant en haalbaar is. Hoeveel tijd moet je bijvoorbeeld spenderen aan het schriftelijk uiten door middel van een brief? Hoe vaak schrijven cursisten zelf een brief? Ik heb hier zo mijn twijfels over. Het volgende voorval wil ik u niet onthouden. Een cursist die al 20 jaar in Nederland woonde en een baan had als schoonmaker, wilde graag foutloos brieven leren schrijven. Het had allemaal heel wat voeten in de aarde. Op mijn vraag of hij wel eens schreef, was zijn antwoord ontkenkend. Hij belde altijd naar zijn familie in Spanje. Had hij het voor zijn werk nodig? Nee, want op de voorraadlijsten die hij voor zijn werk in moest vullen, hoefde hij alleen maar kruisjes te zetten. Waarom wilde hij dan zo graag leren schrijven, terwijl het hem zeer veel energie kostte met maar een mager resultaat? Antwoord: hij wilde zo graag de koningin een brief schrijven!!!

Ik merk vaak dat cursisten heel graag foutloos willen leren schrijven. De maatschappij waarin wij leven gaat daar ook vanuit. Zelfs hun kinderen die in Nederland naar school gaan, vinden het maar raar als hun ouders geen Nederlandse brief kunnen schrijven. Omdat ook de leerwens van de cursisten zeer hoog in het vaandel van de basiseducatie staat, maak ik meestal een compromis. Er is wel aandacht voor schrijven in mijn lessen, maar we streven er niet naar om alles foutloos te schrijven. Af en toe geef ik een dictee, maar dat gebruiken ik dan wel meteen om de cursisten te leren inschatten hoe goed ze daar in zijn.

De thema's die aanspreken, liggen meestal in het maatschappelijke vlak. De mondelinge vaardigheden helpen cursisten vaak beter op weg naar een goed niveau van handelingsbekwaamheid dan de schriftelijke. Heel belangrijk voor cursisten is bijvoorbeeld dat ze een dokter ervan kunnen overtuigen dat een kind zó ziek is, dat hij snel moet komen kijken. Of dat ze bij het kopen van een ondeugdelijk artikel geld proberen terug te krijgen. Of dat ze weten waar men naar toe kan gaan om met formuleren geholpen te kunnen worden.

Cursisten moeten bijvoorbeeld wel een eenvoudig briefje van school aan de ouders kunnen begrijpen, maar van moeilijkere brieven hoeven ze alleen te weten bij wie ze voor hulp terecht kunnen.

LEERKRACHT Uit bovengeschetst beeld wordt duidelijk dat er van de leerkrachten nogal wat vaardigheden en inzichten gevraagd worden om op deze manier les te kunnen geven. Ik ben er dan ook geen voorstander van om de extra bevoegdheid tot educatief werker (leerkracht in de basiseducatie) te schrappen, maar ik zou zelfs willen pleiten voor een verplichte extra bijscholing voor die educatief werkers die in de alfabetisering terecht komen. In veel gevallen werkt men met cursisten waarvoor de basiseducatie de eerste, enige en laatste scholing is en dit moet op een verantwoorde wijze gebeuren.

Alfabetisering van volwassenen

Voor volwassenen geldt nog sterker dan voor kinderen dat het belangrijk is uit te gaan van de belevingswereld. Volwassenen hebben een grotere rijkdom aan ervaringen en de verschillen hierin zijn bij volwassenen extremer dan bij kinderen. De verschillen bij allochtonen zijn nog groter door hun verschillende cultuurachtergronden. Nog meer dan bij kinderen is er differentiatie nodig, omdat de onderwijsachtergronden van deze cursisten heel erg verschillen. Ook kunnen er cursisten met een hoog IQ in de alfabetisering terecht komen. Zij hebben door omstandigheden nooit onderwijs gevolgd.

Bij de alfabetisering van allochtonen wordt veelal gebruik gemaakt van de methode 7/43. Dit is een alfabetiseringsmethode voor buitenlanders. Deze methode is gebaseerd op dezelfde basisprincipes als *Veilig Leren Lezen*. Het is ook een structuurmethode. In plaats van met een vervolgverhaal wordt er gewerkt met een thema. Vanuit dat thema worden de kernwoorden globaal aangeboden en al snel wordt er met de analyse begonnen. Het eerste thema is 'boodschappen doen' en het eerste woord is 'tas'.

Ik was verbaasd te merken dat in zeer veel instellingen voor basiseducatie deze methode gebruikt wordt. Deze methode is (evenals *Veilig*

lig *Leren Lezen*) zeer arbeidsintensief en nauwelijks individueel te gebruiken. Als de basiseducatie als één van de uitgangspunten de leerwens van de cursisten beschrijft en tevens de levenservaringen van deze cursisten bij het leren wil betrekken, dan is het voor mij onbegrijpelijk dat een educatief werker een alfabetiseringsmethode als 7/43 kiest.

Bijvoorbeeld: alle cursisten krijgen gelijktijdig 'tas' aangeboden. Is dit een woord waar iedereen op dat moment behoefte aan heeft? De oefeningen worden klassikaal aangeboden en uitgewerkt. Veel cursisten zullen met deze lesopbouw het lezen onder de knie krijgen. Cursisten met een hoge intelligentie zullen veel sneller door de methode kunnen gaan en cursisten die er moeite mee hebben zullen meer oefenstof nodig hebben. Hetzelfde heikele punt als in de basisschool komt hier naar voren: differentiëren lukt alleen als er veel verschillende leermiddelen aanwezig zijn en als de strak gestuurde klassikale opbouw van de methode los wordt gelaten. Juist in de basiseducatie waar 'onderwijs op maat' een bekende kreet is, zullen cursisten zelf thema's moeten kiezen, al dan niet gestuurd door een leerkracht. Ze moeten in geen geval kant-en-klare pakketten thema's voorgeschoteld krijgen.

Als het natuurlijk individueel leren lezen bij kinderen zoveel beter aanslaat dan een te strak gestructureerde klassikale methode, zou dit dan niet ook bij volwassenen het geval zijn? Hoe zou dit in de praktijk uit te voeren zijn?

Beginfase van de alfabetisering

Volgens mij zijn er op beginniveau zeker mogelijkheden om op een natuurlijke manier met het leesproces te starten.

Je kunt pas met het technisch lezen beginnen als de cursisten een eenvoudige Nederlandse woordenschat tot hun beschikking hebben. Enige communicatie in het Nederlands moet mogelijk zijn. Een leerkracht kan bijvoorbeeld cursisten hun weekendverhaal laten vertellen. Uit elk verhaal haalt hij een belangrijke zin. In deze zin moet de hoofdinhoud van het verhaal naar voren komen. Uit deze zin kiest de leerkracht een klankzuiver woord waarmee hij dan de gewenste oefeningen doet om het aanvankelijk technisch lezen

aan te leren. Op deze manier wordt aan de individuele behoefte van de cursist voldaan. De groep kiest een groepszin. Met de groepszin maakt de leerkracht oefeningen die voor de hele groep van belang zijn. Enkele ideeën zijn: woorden tellen, bekende letters benoemen, eerste, laatste, middelste letter of woord benoemen, letters aanleren van een klankzuiver woord, relevant woord uit de kernzin halen, wisselrijtjes maken (een rij woorden onder elkaar waarvan steeds de eerste, middelste of laatste letter verandert) met behulp van de letterdoos (in een letterdoos zitten alle losse letters, tweeklanken, hoofdletters en leestekens), enzovoort. Gelukkig zijn er nu ook letterdozen op de markt voor volwassenen, met wat grotere vakjes en grotere letters, beter hanteerbaar voor volwassen handen.

Alle oefeningen die men met 7/43 klassikaal oefent, oefent men nu individueel of groepsgewijs naar gelang de behoefte. Daar is organisatietalent voor nodig, maar de cursisten leren wel lezen met de zinnen die zij zelf in hun dagelijkse leven gebruiken. De motivatie om te leren lezen is veel groter op deze manier.

In het begin van dit technisch leesproces is authentiek materiaal zoals een krant ook al te gebruiken. Een opdracht kan bijvoorbeeld zijn in advertenties bekende woorden en letters te zoeken. De mogelijkheden zijn in het begin natuurlijk nog beperkt. Cursisten kunnen met behulp van een foto vertellen waar het artikel volgens hen over zal gaan. Een leerkracht moet dan al tevreden zijn als de cursisten praten in 'woorden' in plaats van in 'zinnen'. Op deze manier wordt datgene dat er geleerd wordt meteen functioneel toegepast en verloopt het leerproces vlotter. Wat op dit niveau ook heel goed te gebruiken is, is reclamemateriaal. Alle cursisten krijgen deze folders in de bus. De leerkracht haalt er pakkende zinnen uit of woorden die erg aanspreken en behandelt deze weer op de hierboven beschreven manier. Ook het aanmeldingsformulier van de onderwijsinstelling is goed bruikbaar. Alle cursisten zijn hiermee in aanraking gekomen.

Als cursisten aan elkaar vertellen over hun eigen land is dat ook zeer goed als leesverhaal te gebruiken. De leerkracht spreekt deze verhalen in op een cassettebandje met een natuurlijk leestempo, ritme en intonatie, typt de gesproken tekst uit en de cursisten kunnen

lezen met het bandje als ondersteuning. Dit kan ook heel goed thuis geoefend worden of individueel in de groep met een koptelefoon op.

Als een leerkracht op deze manier het lezen en schrijven wil bijbrengen, ligt er een grote verantwoordelijkheid bij hem. Hij moet veel materiaal zelf maken, cassettebandjes inspreken, alert blijven op datgene wat de cursisten aandragen, enzovoort. Vindt een leerkracht deze verantwoordelijkheid te groot dan zou hij ook een combinatie kunnen maken. Met een alfabetiseringsmethode (bijvoorbeeld 7/43) kan een gestructureerde lijn aangehouden worden; daarnaast is het goed veelvuldig authentiek materiaal te gebruiken. De differentiatie voert men dan vooral met dat laatste materiaal uit. Deze laatste manier van werken kan ook een goede tussenstap zijn tussen 'methodegebonden' werken en werken aan de hand van door cursisten en door leerkrachten gekozen thema's.

Vervolg van de alfabetisering

Op het moment geef ik in de basiseducatie een alfabetiseringscursus aan een groep cursisten, die al verder in het leesleerproces is. Een gedeelte van hen heeft de methode 7/43 (zeven werkboeken) doorlopen. Deze cursisten gebruiken nu de methode *Tempo* en zijn in deel 1. *Tempo* is een vervolg op 7/43. Eenvoudige teksten kunnen zij lezen, maar de zinnen mogen niet teveel samengestelde woorden bevatten of te lang zijn. De meeste cursisten hebben al drie jaar les, drie ochtenden in de week. De vlotte leerders zijn al uit deze alfabetiseringsgroep vertrokken.

Om de ideeën van natuurlijk leren lezen ook verderop in het alfabetiseringsproces in de basiseducatie te kunnen gebruiken, zoek ik zelf teksten. Hierbij zijn volgens mij de volgende criteria belangrijk:

- de tekst moet aansluiten bij beleavingswereld van de cursisten;
- de tekst moet praktische nut hebben voor de huidige leefsituatie;
- het kritisch denken moet bevorderd worden;
- de cursisten moeten worden aangezet tot het opzoeken van informatie;
- het wereldbeeld van waaruit de tekst is

geschreven mag niet moraliserend of autoritair en dergelijke zijn;

- de illustraties moeten aanspreken;
- de tekst moet een mogelijkheid bieden tot discussie, zodat cursisten een eigen mening kunnen vormen;
- de tekst moet 'levende taal' bieden in plaats van 'boekentaal'.

Teksten voldoen meestal niet aan alle criteria, maar ik probeer om regelmatig alle criteria aan bod te laten komen.

Met deze criteria in mijn hoofd gebruik ik bijvoorbeeld de onderstaande manieren van lesgeven. Ik borduur hierbij voort op de natuurlijk-leesmethode.

WEEKENDKRANT Op maandag nemen de cursisten de weekendkrant mee. Dit is een gratis huis-aan-huis-blad, dat alle cursisten dus ontvangen. Thuis bladeren de cursisten de krant al door en kijken of er iets in staat waar ze meer van willen weten. Dit doen ze door koppen te lezen en naar foto's te kijken (globaal lezen). Het praktische nut van een tekst voor hun eigen situatie is bij deze opdracht belangrijk.

In de les bepalen de cursisten samen welk artikel deze week de voorkeur heeft. De meeste stemmen tellen, maar ik let er ook op dat elke cursist een keer zijn keuze naar voren kan brengen. Ik neem het artikel mee naar huis ter voorbereiding voor de volgende les. In de les daarop gaan we verder op het artikel in. De cursisten leren om globaal te lezen. Elk woord begrijpen is momenteel niet haalbaar en voor veel cursisten ook in de toekomst niet. Maar om de belangrijkste informatie uit een artikel te kunnen halen, hoeft je niet alle woorden te begrijpen. Ik gebruik bepaalde handigheidjes. Bijvoorbeeld: een hoofdletter geeft vaak een naam aan, getallen in een artikel geven vaak veel informatie (ook heel belangrijk bij advertenties), de koppen vertellen al veel evenals de foto en de tekst eronder. Met veel enthousiasme zoeken de cursisten elke week de artikelen uit. De uitgekozen artikelen hangen ook allemaal in het lokaal. Op elk artikel staat de naam van degene, die het uitgekozen heeft. Als het krantartikel behandeld is, vraag ik cursisten naar hun mening. Dit is erg moeilijk voor ze, maar

oefening baart kunst en het is een aanzet tot kritisch leren denken.

Leesteksten die een leerkracht uitzoekt uit methoden, tijdschriften, kranten en dergelijke dienen zoveel mogelijk aan eerder genoemde criteria te voldoen.

WEEKENDVERHAAL Ik laat cursisten niet alleen bestaande teksten lezen, maar ik laat ze ook zelf teksten schrijven. Net als in het begin van het alfabetiseringsproces vertellen cursisten elke maandag wat ze in het weekend hebben beleefd. (Vergeleken met de basisschool zijn er daar veel kinderen die graag tekeningen maken over hun weekend, anderen vertellen liever.) Op deze manier staat de belelevingswereld van de cursisten centraal. Samen met de groep praten we over de correctheid van de zinnen. Net als bij de verhalen over het eigen land bij de start van het alfabetiseringsproces, typ ik na de les deze zinnen uit en spreek ze op een bandje in. Het blijkt dat de cursisten de leestekst snel lezen omdat het allemaal verhalen van hen zelf zijn. Het bandje ondersteunt hen hierbij.

Ook proberen cursisten zelf de zinnen op papier te zetten. Dit vinden ze moeilijk. Ook dan kijken we samen of de zinnen correct zijn. Na verbetering worden de zinnen gekopieerd voor medecursisten.

Aan de hand van deze verhalen probeer ik op een laag niveau spellingproblemen aan te bieden. Een woord dat vaak fout geschreven wordt, haal ik er dan uit. Aan de hand van analoge woorden bied ik dan de regel aan. Ook de structuur van de zinnen is vaak een probleem. Ik zet cursisten hiermee aan het werk door ze het 'wie'-woord (onderwerp) rood te laten onderstrepen, het 'wat'-woord (gezegde) blauw, het 'waar'-woord (plaatsbepaling) groen en het 'wanneer'-woord (tijdsbepaling) oranje. Die kleuren geven de cursisten na enig oefenen veel duidelijkheid en houvast in de zinsbouw.

Hieronder beschrijf ik enkele algemene voorwaarden waaraan volgens mij voldaan moet worden, wil een leerkracht in de basiseducatie aan analfabete allochtonen lesgeven met de ideeën van natuurlijk lezen.

Schapenscheerdersfeest 'Konijnen vind ik leuk, koeien niet.'

29/5 '95
Gekozen
door
Xiao Fen

Alphen aan den Rijn - 'Mensen die werken met en voor levende dieren.' Dit was het thema van het achtste schapenscheerdersfeest dat zaterdag 20 mei op de kinderboerderij Zeyersloot is gehouden.

Er waren deze dag verschillende demonstraties, waarvan het schapen drijven met handen de meest unieke genoemd mag worden omdat dit nog niet eerder in Alphen aan den Rijn te zien was. Van 10.00 tot 10.00 uur was er een doorlopend programma, dat gaf de bezoekers een goed beeld van het werk achter de schermen, van mensen die werken met en voor levende dieren. Een dierenfysiotherapeut, een dierenarts, een handcentrimer, de stichting Alphense Oevervaars, een hoesmid, zomaar een greep uit wat er allemaal te zien was en dan is nog niet eens het schapenscheeren genoemd.

Marties, 8 jaar, is een trouwe bezoeker van de kinderboerderij. 'Ik kom hier vaak voor de

gezelligheid. Ik vind alle dieren hier leuk, alleen de koeien niet.' Het schapenscheeren vond ze 'best wel leuk' om te zien. Verder heeft ze het wel spinnen gezien, kraampjes met spulpetjes, een haarskraampje en een bloemenkraagje. Thuis heeft Marties een dwerghamster en goudvissen. Over de dwerghamster is ze niet zo erg goed te spreken: 'Hij kan erg hard bijten en hij heeft ook hele ortherpe nagels.' Het allerleefste dier vindt Marties een konijn, 'een zwart konijn'.

Bospark

De bezoekers van het schapenscheerdersfeest konden ook nog hun handtekening zetten als ze willen dat de kinderboerderij Bospark blijft.

Afbeelding 2: Door Xiao Fen uitgekozen krantenartikel

Materiaal en ruimte

Als men op deze manier wil werken moet het lokaal daarop ingericht zijn. Dit is op een basisschool eenvoudiger uit te voeren dan in de basiseducatie. Men heeft materialen nodig waarmee de cursisten individueel aan de slag kunnen, zodat je als leerkracht één of meerdere cursisten kunt begeleiden. Ik denk daarbij aan: leesteksten op cassettebandjes, wisselrijtjes op cassettebandjes, opdrachtkaarten voor de letterdoos, stempellettermateriaal, computerprogramma's, enzovoort. Het computerprogramma *Klankbord* is goed te gebruiken, maar nogal arbeidsintensief. Het raamwerk is wel aanwezig, maar je moet alle woorden, zinnen en teksten zelf inspreken. Hopelijk

Zaterdag ben ik naar de markt geweest

En zondag ben ik naar mijn familie op bezoek
geweest. Belkassem

Ik heb in mijn tuig gewerkt.

Ik heb gespit.

Misschien komt er groente in

Aissa

Afbeelding 3: Twee weekendverhalen

komen er ook voor de alfabetisering wat meer programma's op de markt.

Veel leerkrachten in de basiseducatie hebben helaas geen eigen lokaal. Bij de meeste instellingen is het zo dat de lokalen door verschillende leerkrachten met verschillende groepen op verschillende dagen en tijden gebruikt worden. Het is goed om met het rooster na te streven dat de alfabetiseringsgroepen in de daarop ingerichte lokalen terecht komen. Met een beetje goede wil moet dit mogelijk zijn.

Zelfstandig werken

Ook de zelfwerkzaamheid van de cursisten is belangrijk. Zelfstandig kunnen en willen werken moet aangeleerd worden. Cursisten met geen of weinig schoolervaring zijn ook niet studievast. Maar dit is aan te leren. Wil een leerkracht in een groep individualiseren, en dat moet bij natuurlijk leren lezen of bij differentiatie van het leesproces, dan is zelfwerkzaamheid een belangrijke pijler van het geheel. Op deze manier kan de leerkracht met een gerust hart met één of twee cursisten aan het werk zijn, terwijl de rest van de groep toch ook zinvol bezig is. De leerkracht moet

bij de planning van de les rekening houden met groepswerk, niveauwerk (kan bijvoorbeeld in tweetallen) en individueel werk. Elke les weer moet de leerkracht proberen zich zo goed mogelijk aan dat rooster te houden, zodat alle cursisten die aandacht en begeleiding krijgen die ze nodig hebben.

Als cursisten individueel aan het werk zijn met materiaal dat in de groep staat opgesteld, dient er ook een goed notatiesysteem te zijn. Dit kan bijvoorbeeld door voorin de multimap van de cursisten een notatieformulier te stoppen waarop alle materialen en opdrachten vermeld staan. De cursist kruist zelf aan welke opdracht hij gemaakt heeft en zet er de datum bij. Na controle van de leerkracht komt er een paraaf achter. Ook krijgen cursisten op deze manier meer verantwoordelijkheid voor hun eigen leren.

Bewust maken

Ik vind het heel belangrijk dat de cursisten zich bewust zijn van datgene waar ze mee bezig zijn. Veel cursisten kennen vanuit hun cultuur een andere schoolstructuur. Deze structuur is in veel gevallen autoritair. De leerkracht zegt en schrijft voor wat er gebeuren

Afbeelding 4: De computer is een uitermate geschikt leermiddel om te individualiseren.

moet en de cursist voert dit uit. Ook staat de leerkracht boven de leerlingen. In Nederland is dit duidelijk anders. Leerkrachten zijn hier meer begeleiders. De cursisten leren niet omdat de leerkracht dat wil, maar omdat zij dat zelf willen. Er zomaar vanuit gaan dat de verantwoordelijkheid om te leren bij de cursisten ligt, loopt meestal niet goed af. Een leerkracht zal cursisten hierin moeten begeleiden.

Een manier om dit te bereiken is de volgende. Maak een lijst met alle onderdelen die regelmatig in de lessen voorkomen.

Bespreek al die onderdelen en probeer duidelijk te maken waarom ze steeds weer in de les terug keren. Elke keer als een onderdeel klaar is, wordt dit op de lijst aangekruist. In het begin kost deze manier van werken veel tijd. In mijn groep bleek dat we na veertien dagen (15 klokuren) konden overgaan naar één keer per les alle onderdelen aankruisen. Inmiddels kost het niet meer dan vijf minuten van de lestijd. Dit formulier wordt ook voor de presentie gebruikt. Aan het eind van de maand tellen de cursisten zelf hoeveel lessen ze deze maand bijgewoond hebben. Het formulier

leveren de cursisten in; de leerkracht schrijft er commentaar bij, maakt voor zichzelf een kopie en geeft de cursist het origineel terug. Bij mij in de groep wordt dit formulier ook gebruikt bij de Sociale Dienst. Enkele cursisten moeten daar regelmatig verslag uitbrengen en verantwoording afleggen, omdat de cursus voor hen betaald wordt.

Zelfbeeld

Veel cursisten in de alfabetisering hebben geen idee van hun eigen kunnen. Ik vind het belangrijk dat cursisten een eerlijk en reëel zelfbeeld krijgen. Wat zijn de beperkingen en de mogelijkheden van de cursisten? Hoe bereikt de leerkracht dat de cursisten zich hiervan bewust zijn? Een aanzet daartoe is zeker het inschatten van het eigen werk. Hoe heeft de cursist dit werk gemaakt? Alles goed? Alles fout? Als de leerkracht de cursisten zeer regelmatig hun eigen werk laat inschatten, blijkt dat velen dat na enige tijd goed kunnen.

Een andere manier om dat zelfbeeld duidelijk te krijgen, is om taaluitingen van cursisten

Naam cursist:

Naam docent:

Groepsnummer:

WAT LEREN WE OP DE CURSUS?

Maand:				
Huiswerk				
Weekendzin/verhaal				
Wisseltijds				
Auditieve oefening				
Spoken				
Tempo - boek				
Tempo - extra materiaal				
Extra leestekst				
Studeervaardigheden				
Kleurentheorie				
De Kop Erop				
Krant				
Toets				
Diktee				

Deze maand heb ik _____ lessen gevolgd.

Afbeelding 5: Lijst met onderdelen die regelmatig in mijn lessen voorkomen

regelmatig op te nemen op de cassette recorder. Zo leren ze kritisch naar zichzelf en anderen luisteren en durven ze zichzelf en anderen te beoordelen. Het is duidelijk dat de sfeer in de groep goed moet zijn als je op deze manier werkt, het mag zeker niet bedreigend zijn!

Noten en literatuur

- 1 Het *Leeshoek-supplement* is een remediërend programma, dat in eerste instantie voor het

Paedologisch Instituut te Amsterdam ontwikkeld is. Later ging men er in het speciaal en (basis)onderwijs ook gebruik van maken.

- 2 De basiseducatie omvat die, geheel uit openbare kas bekostigde, aan instellingen verbonden activiteiten die beoogen volwassenen in staat te stellen de kennis, het inzicht, de vaardigheden en houdingen te verwerven, die tenminste nodig zijn om persoonlijk en in het persoonlijk verkeer te kunnen functioneren.

De bestaande onderwijs- en scholingsvoorzieningen bleken niet in staat deze doelgroepen in voldoende mate te bereiken. Dit werd met name veroorzaakt doordat het beginniveau van deze voorzieningen vaak te hoog was en de werkwijze niet aansloot bij de (leer)ervaringen en wensen van de deelnemers.

In Kaderwet Volwassenen Educatie wordt de basiseducatie als volgt omschreven:

De basiseducatie omvat activiteiten, gericht op het verwerven van:

- a taalvaardigheid
- b rekenvaardigheid
- c sociale vaardigheid

Indien deelnemers daartoe de wens kenbaar maken, kunnen de activiteiten zijn gericht op oriëntatie op en toeleiding naar direct op de basiseducatie aansluitende opleidingen en andere educatieve en maatschappelijke activiteiten.

In het aanbod staan de volgende zaken centraal:

- specifieke doelgroepen volwassenen die zich in hun persoonlijk en maatschappelijk functioneren in een achterstandssituatie bevinden;
- de leerwens van de deelnemer/-ster. Hij of zij kan zelf aangeven waar het leren op gericht is;
- de opdracht van de basiseducatie om deze doelgroepen te bereiken, te activeren en toe te leiden naar de activiteiten.

Ceasar, B.F., *Veilig Leren Lezen*, Handleiding. 's Hertogenbosch, Malmberg, 1983.

Hoek, J. & C. Oosterhuis-Hoogland, *Leeshoek*, Handleiding. Dijkstra, 1987.

Kappers, E.J. & M.B. van Dam, *Leeshoek-supplement*. Amsterdam, Paedologisch Instituut, 1988.

Tholen, B. e.a., 7/43, *Handleiding*. Utrecht, Nederlands Centrum voor Buitenlanders, 1989.

Tholen, B. e.a., *Tempo*, Handleiding. Utrecht, Nederlands Centrum voor Buitenlanders, 1989.